

Nejprve k temperamentnímu projevu s. Stuny. Navazoval zejména na hospodářsko-organizátorskou funkci státu; já bych však chtěl zdůraznit, že v této souvislosti by bylo třeba mluvit také o jeho kulturně výchovné funkci, poněvadž tyto dvě funkce jsou v podstatě stejné povahy a zejména na přechodu ke komunismu nerozlučně spojeny.

Od konference „K marxisticko-leninskému pojetí státu“, která se u nás konala r. 1959 a o které se zmiňoval s. Boguszak, prodělala socialistická společnost, představovaná socialistickým táborem, takový rychlý další vývoj — to je ostatně vidět z jednání XXI. sjezdu KSSS — že otázku funkcí socialistického státu by bylo třeba znovu podrobně promyslet. Dnes se jako čtvrtá funkce uvádí spolupráce států uvnitř socialistického tábora. Ale chtěl bych připomenout, že nesmíme zapomenout na funkci kulturně výchovnou. Zde jde o otázky kulturní revoluce, zejména o překonání rozdílu mezi prací tělesnou a duševní. A v tom všem musí socialistický stát hrát pořád ještě velkou roli. To je v naší nové, socialistické ústavě velmi zdůrazněno.

S projevem s. Levita celkem souhlasím; mám jenom dvě poznámky: Říkal, že je třeba v otázkách práva přihlížet ke skutečnostem, zejména spojuvat právo s ekonomikou. Tato myšlenka není zcela nová. Najdete ji např. v důvodové zprávě k Ústavě 9. května, kde se praví, že pojem „lidově demokratického zřízení“, který tato ústava zavedla, znamená „faktické vztahy mezi lidmi“ a že soudcové a právníci ve státním aparátu se mají podle toho řídit. Tato důvodová zpráva však obsahovala také myšlenku, o které dnes jednáme, totiž zásadní rozdíl mezi rolí práva buržoazního a práva socialistického. Bylo tam napsáno asi toto: „Z prvku konzervativního, retardačního, reakčního se v lidové demokracii stává právo prvkem vývoje a pokroku a faktorem budovatelského úsilí.“ Bohužel tento důležitý princip nebyl tehdy dále rozvinut a nebyly z něho odvozeny nutné důsledky.

Poznámka k projevu s. Zdobinského, která s touto otázkou souvisí: Soudruh Zdobinský říkal, že náš občanský zákoník vzhledem k vývoji zastaral. Já si dovoluji poznamenat, že náš občanský zákoník byl zastaralý — a důkladně zastaralý — již v r. 1951. Byl tam např. paragraf

(109) o tom, jaká je právní situace, když větve stromů přesahují přes plot z jedné zahrady do druhé. To jsem se učil v r. 1914 v římském právu. V římském právu to mělo význam, protože toto právo bylo ovládnáno principem soukromého vlastnictví římských otrokářů, kteří měli nádherné zahrady a šlo jim ovšem o to, aby soused z přesahujících větví nekradl jablka. Ale jaký to má význam v našem právu, zvláště když uvážíme, co všechno v našem občanském zákoníku není. Připomínám si také, že původní návrh občanského zákoníku v r. 1950 obsahoval ještě římskoprávní zásadu „superficies solo cedit“. O to byl dosti velký spor. Vystoupil jsem tehdy proti tomu s odůvodněním, že tato římskoprávní zásada by se stala nutně překážkou združstevňování a kolektivizace, která konec konců musí vést k nacionalizaci půdy.

Přejdou nyní k hlavní věci. Podle pojetí, které hájím stejně jako mnoho jiných soudruhů, stát v dalším vývoji splyne postupně s celou společností pracujících. V tomto postupném splývání je také obsažen proces odumírání státu, který ovšem nemůže být dílem jednoho dne nebo nějakého právního aktu. Tento proces musí být organický: v té míře, v jaké mizí zbytky vykořisťovatelských tříd, v té míře, jak se všichni stávají prakticky pracujícími, takže již nebude — jak říkal Lenin — koho potlačovat, v té míře stát ztratí jednu ze svých hlavních funkcí. Ve svém projevu jsem ovšem zdůraznil, že k úplnému odumření socialistického státu může dojít jen ve světovém měřítku: dokud je zde nebezpečí ze strany imperialismu — a toto nebezpečí je pořád velmi reálné — nemůžeme rozpustit armádu a jiné bezpečnostní orgány, musíme mít alespoň navenek stále silný státní aparát.

Nejnovějším příkladem je Kuba. Fidel Castro nedávno prohlásil Kubu za socialistický stát, kubánskou revoluci za socialistickou revoluci. K tomu ho vedla sama logika věcí. Za nedávného pokusu o intervenci proti Kubě stáli proti sobě nejen lidé a tanky, ale také dva protichůdné principy. Na jedné straně byl ozbrojený lid, opravdový lid. Na druhé straně byly kontrarevoluční bandy, inspirované USA — tedy ten nejrepresívnější a od lidu nejodtrženější aparát — odtržený také od amerického lidu! Již na tomto příkladě se projevila podstatná změna v povaze státu, ačkoliv jde o stát, který neprodělal ještě vývoj k socialismu.

Často se mi zdá, že pro mnohého soudruha je stát, také socialistický stát, pořád ještě především „organizovaným násilím“, nikoli politickou organizací pracujících. Pro mne je to otázka naprosto živoucí již proto, že jsem v letech 1917—1918 na ruské frontě na vlastní oči viděl a zažil, jak zanikají státy a jak se rodí nové, zejména stát nového typu — sovětský stát.

Nyní k otázce hospodářského práva. Také to není žádná novinka. V Sovětském svazu byl vývoj — stručně řečeno — asi takový: za ob-

čanské války v letech 1918—1920 občanské právo prakticky vymizelo. Na počátku „nové hospodářské politiky“ byl v r. 1922 přijat občanský zákoník RSFSR, který především — a to je jeho nesmrtelná zásluha — rozbil starý, „klasický“ pojem absolutního vlastnictví na tři druhy: vlastnictví státní, družstevní a soukromé. Soukromé vlastnictví bylo chápáno vlastně jen jako koncese, odůvodněná „novou hospodářskou politikou“, která na několik let připustila soukromé vlastnictví menších průmyslových podniků a vůbec soukromé hospodářství. Ovšem sovětský občanský zákoník obsahoval také důležité závory, které právo soukromého vlastnictví zbavovalo onoho absolutního charakteru, jaký mělo v římském právu. Především jeden článek předpisoval, že nelze práv stanovených občanským zákoníkem RSFSR používat v rozporu s jejich hospodářsko-sociálním určením. Jiný článek pak stanovil, že každou smlouvu je možno zrušit, je-li na škodu státu.

V dalším vývoji sovětští právníci zase přešli hodně daleko na druhou stranu. Tehdejší vedoucí právník, Goichbarg, ředitel Institutu práva v Moskvě, vydal r. 1923 knihu pod názvem *Hospodářské právo*, ve které zase občanské právo úplně zmizelo, neboť bylo zcela zahrnuto do práva hospodářského. Pokusil jsem se později o vlastní řešení ve své monografii *Hospodářský systém diktatury proletariátu*, která vyšla ve sborníku „Deset let diktatury proletariátu“, vydaném z podnětu ústředního agitpropu KSČ r. 1927.

Je třeba si uvědomit, že buržoazní právo se snaží regulovat jen politickou nadstavbu společnosti a nechává v přítmí celý kapitalistický ekonomický řád — to, co Marx nazýval „anatomii kapitalistické společnosti“. Juristicky to znamená, že sice princip soukromého vlastnictví bývá v buržoazních ústavách slavnostně zakotven, ale jinak je veškerý hospodářský život v podstatě soukromou záležitostí buržoazie, do které se stát nemá příliš míchat. Skoro po celé 19. století byl buržoazní stát v tomto směru považován za ponocného, který hlídá majetek buržoazie. A z tohoto pojetí vychází právě buržoazní občanské právo.

To je tedy, podle mého mínění, základ onoho „klasického“ pojetí práva, o kterém tu mluvil s. Boguszak. Můžeme my v socialistickém státě tuto „klasiku“ převzít? Všichni uznáváme, že přechod od buržoazního státu k státu socialistickému je kvalitativní skok, ale tento kvalitativní skok nebyl ještě dostatečně proveden v naší právní vědě, ba ani v našem myšlení, pokud se týká pojmu práva, právní normy. Když už tady s. Levit uvedl příklad s mlékem, uvedu také takový příklad: koupím-li krabičku sirek, je to kupní smlouva. Z hlediska „klasického“ pojetí je to právní akt téže povahy jako přesuny obrovských majetkových hodnot mezi velkými státními podniky. Řekl bych, že tyto dvě věci se pod jeden klobouk směstnat prostě nedají.

Proto se domnívám, že přišla doba, kdy je nutno uvažovat znovu o systému našeho práva. Měli bychom opustit tradiční „klasické“ dělení. Podívám-li se na učební plány naší fakulty, neliší se mnoho od těch, podle kterých jsem studoval ještě za Rakouska: je to pořád občanské právo, trestní právo, občanský proces, trestní proces, finanční právo, národní hospodářství, mezinárodní právo. Jediná novinka je zemědělsko-družstevní právo. Myslím, soudruzi, že to tak dál dobře nepůjde. Nesmíme pořád vycházet z tradičních forem, ačkoliv ovšem jisté praktické ohledy jsou nutné.

Podle mého názoru by systém našeho práva — načrtnuto jen zhruba a stručně — musel být asi takový: První velký komplex by tvořila „politická organizace společnosti“, tj. přibližně dosavadní obory státního, správního a finančního práva; sem by také patřila politická práva občanů. Druhým velkým komplexem by byla „hospodářská organizace společnosti“, tedy tzv. hospodářské právo. Musíme přece vycházet ze socialistických společenských vztahů, nikoli z tradičního klasického práva, poněvadž to je výrazem buržoazních nebo dokonce ještě otrokářských společenských vztahů. Musíme dobře uvážit, jaká je základní struktura naší socialistické společnosti, a z toho teprve odvozovat systém práva, a nikoliv z překonané tradice.

Za centrální považují ten velký komplex, který jsem označil jako druhý, a kterému zatím říkáme hospodářské právo. Do něho by patřilo především vše, co se týká dispozice výrobními prostředky všeho druhu, chápáno staticky; tedy vlastnictví státní a družstevní, úprava pozemkového práva apod. Další oddíl by se týkal rovněž výrobních prostředků, ale dynamicky, vývojově. To jsou otázky řízení hospodářství, plánování a další právní odrazy socialistické hospodářské politiky. Ty dva oddíly dohromady jsou pořád ještě kategorií věcnou, materiální. Nyní je třeba tyto materiální výrobní prostředky spojit s druhým hlavním výrobním faktorem, s lidskou pracovní silou. To nám dává druhou velkou větev tohoto komplexu, které dnes říkáme pracovní právo, ale kterou bych rozšířil na „organizaci práce“, a ke které v dalším patří také soubor, kterému dnes říkáme sociální práva, sociální zabezpečení. Kromě toho by bylo do tohoto druhého velkého komplexu třeba zařadit alespoň teoreticky ještě zemědělskodružstevní právo, popř. i nově konstituované pozemkové právo.

A teprve nyní jako třetí velký komplex přichází občanské právo, které by upravovalo především poměry mezi jednotlivými občany; k němu by bylo možno přiřadit právo manželské a rodinné, které bylo v začátcích budování socialismu odtrženo od občanského zákoníku proto, že v buržoazním právu je zcela ovládáno majetkovými vztahy. Ve vyspělé socialistické společnosti toto nebezpečí nehrozí.

Řekl bych dále, že vzájemný vztah těchto dvou velkých právních komplexů — druhého a třetího — by bylo možno vyjádřit tak: druhý komplex („hospodářské právo“) by se týkal hlavně výrobních prostředků a výroby, kdežto třetí komplex („občanské právo“) především spotřebních statků a jejich převádění na jednotlivé členy společnosti. Velkou pravdu vyslovil s. Zdobinský, že je nutno vycházet z uspokojování potřeb občanů. K tomu přece směřuje celá výroba, takže nakonec by onen třetí komplex (občanské právo) byl rozsahem snad menší, ale nebyl by proto nijak méně důležitý.

Další, čtvrtý komplex by shrnoval ustanovení o ochraně všeho předchozího, tj. státního a společenského zřízení a socialistické hospodářské soustavy — tedy: trestní právo, procesní právo a soudní právo.

A posledním, pátým komplexem by bylo právo mezinárodní, které nabývá stále většího významu.

Chtěl bych ještě reagovat na projev s. Boguszaka, který několikrát užil výrazu „klasické pojetí práva“. Ptám se, co je to, toto „klasické pojetí práva“? V tomto roce 1961 n. l. je pro mne klasickým právem buď římské právo nebo z něho formálně odvozené buržoazní právo. Považuji proto výraz „klasické pojetí práva“ za velmi pochybný pojem. Nemám však již dosti času, abych to podrobněji rozebral.

K projevu s. Levita mám ještě poznámku, že by neměl příliš používat termínu „ekonomizace práva“, i když v uvozovkách. Já bych to raději formuloval jen tak, že právo je nutno posuzovat v úzké spojitosti s ekonomickými poměry.

Závěrem bych chtěl znovu zdůraznit formulaci důvodové zprávy k Ústavě 9. května, kterou jsem již citoval: Právo se má stát z retardačního prvku faktorem pokroku a budovatelského úsilí. Takovou přeměnu povahy práva vyžaduje ovšem postupné splývání státu se společností pracujících. Je nutno si uvědomit, že současně s tím budou právní normy postupně ztrácet onen ominózní, výhružný charakter, jaký mají třeba v židovské bibli „Nezabiješ, nepokradeš, nesesmílníš“ anebo „Oko za oko, zub za zub“. A ke všemu to Židé převzali z ještě staršího zákoníka Chammurapiho, který vznikl skoro dva tisíce let před Kristem.

Ve svém projevu o nových sovětských zákonech v r. 1959 jsem zdůraznil, že nové sovětské trestní právo snižuje sice sazby trestů pro delikty, které příliš neohrožují společnost, ale současně je zvyšuje pro delikty pro socialistickou společnost nebezpečné. Musíme si uvědomit, že až do komunismu potrvá politická organizace společnosti, státní moc; s tím, kdo se proti ní postaví, bude jednáno jako s třídním nepřítelem. Na druhé straně je nutno si uvědomit, že naprosté většině pracujících budou právní normy postupně přecházet do krve jako pravidla chování, že budou závazná spíše morálně než pod hrozbou sankcí a že se

nakonec přemění ve zvyklosti a návyky. A to je také úlohou nového pojetí práva v socialismu.

K takovému vývoji musíme přispět i my, právníci. Z hlediska této perspektivy se mění veškerá právnícká linie naší socialistické společnosti. Právník nesmí být nadále něčím jako advokátem nebo pouhým vykladačem zákonů — socialistický právník musí být organizátorem, musí na základě poznatků o společenském vývoji, vyjádřených v socialistických právních normách, přispívat k budování a vybudování nové společnosti.

AKADEMIK VLADIMÍR PROCHÁZKA
PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERSITY KARLOVY

★

Časová tíseň mi nedovoluje, abych reagoval na četné významné při pomínky, ať kladné, nebo záporné. Odkazuji také na svou poznámku k diskusnímu příspěvku s. Boguszaka.

V referátu mi záleželo hlavně na tom, vyzvednout některé **nové** prvky organizace socialistického státu a jeho funkcí. Myslím, že socialistické pojetí státu a práva se nedá spojit se snahou přehánět rozdíly a prohlubovat propast mezi ekonomikou a politikou, s pokusy bagatelizovat politické otázky organizace ekonomiky a rozvoje techniky. Jak potom vysvětlit, že politické dokumenty, jako jsou usnesení strany, „pronikají“ až do jádra ekonomických procesů, že se zabývají nejen metodikou řízení, ale i např. technologickými postupy aj.? A ve straně není možno rozlišovat mezi politickým a hospodářským aparátem jako u státu. Pokud jde o účast pracujících, rád bych jen v této souvislosti připomněl, že Lenin kladl veliký důraz na to, aby se konkrétní kontrola ba i evidence stala věcí všeho lidu.

Nelze podceňovat účast pracujících a jejich zástupců na **přípravě** rozhodnutí ve společenských věcech. Považujeme např. za velkou a dalšího vývoje schopnou politickou vymoženost to, že se naše národní výbory účastní i na centrálním řízení při přípravě a sestavování státních plánů rozvoje národního hospodářství, že se pracující vůbec účastní na přípravě plánů a na kontrole jejich plnění. Proces přípravy státního plánu rozvoje národního hospodářství nemá menší význam nežli např. účast účastníků na soudním procesu. V plánu jsou dnes obsažena rozhodnutí prvořadého politického a společenského významu. Podobně je tomu s kontrolou.

Od té chvíle, kdy státní orgány převzaly odpovědnost za uspokoj-

vání hmotných i nehmotných potřeb společnosti a jejích členů, staly se i otázky, co a v jaké kvalitě se vyrábí, jaké jsou náklady výroby apod. **politickou** věcí prvního řádu. K tomu mířila moje poznámka o zajišťování výroby a kvality mléka státními orgány. I v tom se zračí nový charakter socialistického státu jako nástroje řízení ekonomiky, nová povaha poměru mezi politikou a ekonomikou. Tato změna má hluboké důsledky pro stát a nemůže nemít pronikavé důsledky i pro právo. Soudruh Boguszak bagatelizuje ve svém příspěvku z hlediska „klasického“ právníka výrobu ponožek. Avšak množství a kvalita vyrobených ponožek (které ovšem závisejí na technologických postupech, jimiž se právo přímo nezabývá), to jsou také **politické** a státní otázky. Socialistický stát je právě nástrojem k vytvoření takové společnosti, ve které bude dostatek hmotných statků, v tom i mléka a ponožek. S tím je právě spjat socialistický pojem svobody, který je protikladem formální svobody podle liberálně buržoazních představ. Ostatně např. právní úprava technické normalizace v našem státě dokazuje, jak těsná je blízkost práva i technologickým postupům, které přestaly být výlučnou věcí soukromých vlastníků výrobních prostředků. Trochu dialektiky umožní pochopit, že v socialistické společnosti nejsou oblast politiky, státu a práva a oblast neprávních procesů a jevů od sebe hermeticky uzavřeny. Opustit výlučnou „klasickou“ sféru společenské patologie, kterou se tradičně zabývá právo, je v zájmu rozvoje socialistické teorie státu a práva, která musí vzít plně zřetel na novou politickou a státní praxi, na důraz, který se v ní klade na organizátorskou práci, na prevenci atp. Nové jevy v praxi socialistického státu a v politice vládnoucí třídy mají nutně odraz i v právních formách (odkazují tu např. na Článek prof. Golunského v Sov. gos. i pravu, v němž se kritizuje výlučnost dosavadního pojetí právní normy).

K otázce **hospodářského práva** bych chtěl připomenout tolik: po mém soudu hospodářské právo již existuje i jako zvláštní odvětví československého socialistického práva. Věcí vědecké diskuse a analýzy je jeho rozsah, jaké vztahy mají být do něho zahrnuty. Nesporně do něho patří vzájemné vztahy hospodářských organizací a patrně i vztahy vznikající při správě národního majetku. Odvětví práva není ovšem otázkou jen kodifikace. Do jednoho zákoníku možno zahrnout úpravu vztahů, které spolu souvisejí, mají však různou společenskou a právní kvalitu (viz např. zákony o vodním hospodářství). Patří-li nějaký vztah do určitého odvětví práva, může zjistit jen zevrubná analýza tohoto vztahu, nestačí však na to teoretické úvahy o systému práva.

Je také známo, že jeden vztah může různými svými prvky spadat do několika právních odvětví. Státní vedení JZD patří některými svými prvky do sféry zemědělskodružstevních vztahů, zároveň však do sféry

vztahů práva státního a správního vzhledem k tomu, že jde o činnost a vztahy státních orgánů.

Hospodářsko-organizátorská činnost socialistického státu vede mimo jiné k tomu, že při řízení nár. hospodářství neexistuje „klasický“ rozpor a protiklad mezi správním aktem a smlouvou. Jde o kvalitativně rozdílné právní formy, avšak proces řízení národního hospodářství je jednotný, na plánovací akty státních orgánů navazují tu plynule hospodářské smlouvy, jimiž jsou státní akty realizovány. Tyto smlouvy jsou také určitou formou účasti výrobních hospodářských jednotek na státním řízení národního hospodářství.

PAVEL LEVIT

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERSITY KARLOVY

★

Mezi diskusními příspěvky, jež nemohly již být předneseny, předložil J. Boguszak repliku na vyjádření referentů.

1. Nešlo mi ovšem v diskusním příspěvku o „klasickou“ oblast práva ve smyslu panství starého práva, ale ve smyslu toho, co je vlastní doménou práva, tj. oblast, v níž právní věda (tím, že rozebírá konkrétněji příslušné společenské vztahy než jiné společenské vědy) může značně přispět k řešení problémů nejen formy, ale i věcné náplně normativní úpravy a její aplikace. Výraz „klasická“ doména je patrně nevhodný, zavdává-li příčinu nedorozumění. — Výraz „klasické pojetí práva“, proti němuž se obrací s. Procházka, se však v mém příspěvku k diskusi vůbec nevyskytl (stejně jako v něm nešlo ani o otázku tradičního či klasického dělení práva). Kritika s. Procházky v tomto směru se tedy netýká obsahu mého příspěvku.

2. V mém diskusním příspěvku vůbec nešlo ani o otázku struktury právních norem ve smyslu Golunského článku, jehož se dovolává s. Levit, ani o to, že by předmětem práva byly jen „klasické“ vztahy, sféra izolovaných subjektů, mezi nimiž je možný konflikt, sféra společenské patologie, tzn. porušování zájmů atd. O těchto otázkách nebyla v mém příspěvku v takovém smyslu zmínka, a proto se vyjádření s. Levita o nich vlastně nedotýká toho, co bylo předmětem polemiky.

3. Nejde samozřejmě vůbec o to, že by socialistický stát neměl, a to i pomocí práva, zajišťovat výrobu. Naopak šlo mi o to, že právo zde musí ještě regulovat příslušné vztahy a chování, poněvadž z existence rozporů mezi celospolečenskými a skupinovými i individuálními zájmy (při jejich — dialektické — jednotě), podmíněných nutností rozdělování v podstatě každému podle jeho práce a určitými tíživými důsledky